

Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadeleye Yönelik İzlenen Politikalar ve Çözüm Önerileri*

Struggle Policies Against The Underground Economy in Turkey and Recommendations

Yrd. Doç. Dr. Zeynep Erdinç

Öz

Kayıt dışı ekonominin tanımı, nedenleri ve ölçülmesi oldukça zordur ve ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir. Milli gelir hesaplarına girmeyen faaliyetler olarak tanımlanan kayıt dışı ekonomi hem gelişmiş hem de azgelişmiş ülkelerin en önemli sorunlarından birisidir. Kayıt dışı ekonominin nedenleri mali, ekonomik ve siyasal nedenlerdir. Bu nedenlerin, toplum ve ekonomi üzerinde olumlu ve olumsuz olmak üzere birçok etkisi bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonominin az gelişmiş ülkelerde olumsuz etkisi daha fazladır. Dolayısıyla, özellikle 2000 yılından sonra kayıt dışı ekonomi ile mücadelede somut adımlar atılan Türkiye’de kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması çalışmaları politik karar alıcıların ve uygulayıcıların en büyük amaçlarından biri olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye’de Kayıt dışı ekonomi ile mücadeleye yönelik izlenen politikalar; KADİM Projesi, Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planları, VEDOP Projeleri, Gelir İdaresi Başkanlığı ve Vergi Denetim Kurulu’nun oluşturulması, MASAK başkanlığının görevlerinin genişletilmesi, kredi kartı kullanım oranındaki artışın sağlanması, Orta Vadeli Programlar’da ve Kalkınma Planlarında geniş yer verilmesi gibidir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de kayıt dışı ekonominin ölçüm sonuçları ve Türkiye’de kayıt dışı ekonomiyle mücadele çalışmaları kapsamında uygulanan politika ve faaliyetler hakkında bilgi verilip, sonuçları değerlendirilerek çeşitli çözüm önerileri getirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kayıt Dışı Ekonomi, Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri, Kayıt Dışı Ekonominin Ölçüm Yöntemleri, Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadelede Politikaları

Abstract

The definition, reasons and measurement of Underground economy is rather difficult to specify and varies from country to country. Underground economy can be defined as activities not included in the National Income calculations, it is one of the biggest problems of both developing and developed countries. The reasons of Underground economy are financial, economical and political. Hence, after 2000 in Turkey - where several concrete steps have been taken in the fight against Underground economy - transition into formal economy has become a major objective for the politicians and the state. Current policies and projects within the scope of Fight against the Underground economy; Coordination Office of Fight against the Underground economy, Action Plan of Strategy for Fight Against The Underground economy, Tax Office Automation System projects, Establishment of Revenue administration and Tax Inspection Board, Financial Crimes Investigation Board, Ensuring an increased rate of use of credit cards, Giving a wide coverage about the Fight against the Underground economy in Medium term Programs and Development plans. The purpose of this study is to present the measurement, applied policies, the activities within the context of the fight against the underground economy in Turkey and to discuss various solution proposals.

Keywords: Underground Economy, Effects of The Underground Economy, The Size of Underground Economy, Struggle Policy with Underground Economy

Yrd. Doç. Dr. Zeynep Erdinç, Anadolu Üniversitesi İİBF, zerdinc@anadolu.edu.tr

* Bu çalışma, The World Economic Society (EconWorld), the Socio-Economic Research Institute of Piemonte (IRES) and Faculty of Economics of Ostrava Technical University are jointly organizing the second International Conference in Economics to be held in Torino, Italy on 18-20 August 2015’de sunulmuştur.

Giriş

Hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerin en önemli sorunlarından birisi olan, kayıt dışı ekonominin tanımı, nedenleri ve ölçülmesi oldukça zordur ve ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir. Çok geniş bir alanı kapsayan, birbirinden farklı ama yine de birbirleriyle bağlantılı iktisadi, mali, siyasi, hukuki, ahlaki, toplumsal, tarihsel ve kültürel boyutları olan faaliyetleri ifade ettiği için tanımlanmasında güçlükler yaşanmaktadır. Ortak bir tanımını vermek oldukça güç olmasına rağmen, (Schneider ve Enste, 2000, s. 78) göre kayıt dışı ekonomi kavramı resmi GSMH içerisinde yer almayan ve GSMH’ye katkıda bulunmayan tüm ekonomik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin değişik tanımları göz önüne alındığında kayıt dışı ekonominin tanımı için beş temel kriter oluşur. Bunlar; yasalara uygunluk, ahlaki normlara uygunluk, istatistiksel olarak ölçülebilirlik, gelir elde etme ve ekonomik sisteme uygunluktur. (Özsoylu, 1996, s. 10)

Tablo 1’de Kayıt Dışı Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması, yasa dışı ve yasal ekonomik faaliyetlerin sınıflandırılmasında faaliyet türlerinin parasal ve parasal olmayan işlemler altında ayrıştırılması görülmektedir.

Tablo 1. Kayıt Dışı Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması

Faaliyet Türü	Parasal İşlemler		Parasal Olmayan İşlemler	
	Vergi Kaçırma	Vergiden Kaçınma	Vergi Kaçırma	Vergiden Kaçınma
Yasa dışı Faaliyetler	Çalıntı mal ticareti; uyuşturucu madde Üretim ve satışı; fuhuş; kumar; kaçakçılık ve dolandırıcılık		Uyuşturucu, çalıntı mal, kaçakçılık malı vs. Takası; şahsi kullanım için uyuşturucu imali veya yetiştirilmesi; şahsi kullanım için hırsızlık	
Yasal Faaliyetler	Bildirilmeyen Kazanç; kanuni Mal ve hizmetler için bildirilmeyen Ücret, kazanç, Varlık edinmesi	Çalışanlara yapılan, ancak vergiden muaf olan ödemeler ve işçi ödemeleri indirimleri	Kanuni mal ve Hizmetlerin takası	Kişisel veya bir başkasına yardım için yapılan işler

Kaynak: Schneider,F.,Enste,D.H.(2000).Shadow Economies: Size, Causes and Consequences, Journal of Economic Literature, Vol. 38, s. 79.

Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri

Kayıt dışı ekonominin nedenleri mali, ekonomik, politik, hukuki, sosyal ve psikolojik etkenlere bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Hatta aynı ülke içerisinde yıllara göre de değişim gösterebilen kayıt dışı ekonomi bir ülkenin makroekonomik göstergelerine, ekonomik istikrarına ve gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Ekonomik nedenleri; ekonomi politikaları, işletme büyüklüğü, enflasyon, nakit ekonomisi, gelir dağılımı ve işsizlik olarak sıralayabiliriz.

Kayıt dışının nedenleri ile ilgili genel bir ayırımda Tablo 2’de ekonomik, mali, iş hayatından kaynaklanan, sosyolojik, psikolojik ve teknolojik nedenler olarak belirlenmiştir.

Kayıt Dışı Ekonominin Sınıflandırılması

Kayıt dışı ekonomi kapsamı içerisinde yer alan ve birbirinden bağımsız farklılık gösteren, gelir elde edenler açısından üç grupta toplanan faaliyetler sırası

Tablo 2. Kayıt Dışı Ekonominin Nedenleri

A. Ekonomik Nedenler	B. Mali Nedenler
A1. Ekonomik İstikrarsızlık ve Belirsizlik A2. Enflasyonist Baskılar A3. Gelir Dağılımında Adaletsizlik A4. Ekonomik Krizler A5. Nakit (Para) Ekonomisi A6. Haksız Rekabetin Boyutu A7. Uluslararası Rekabet Baskısı ve Taseronlaşma A8. Enformel Sektörün Büyüklüğü	B1. Vergi Yükü ve Adaletsizliği B2. Vergiye Karşı Direnç B3. Vergilendirme Ortamının Belirsizliği B4. Vergi Denetiminin Yetersizliği B5. Vergi Afları B6. Muhasebe ve Müşavirlik Hizmetlerinin Yetersizliği
C. İş Hayatından Kaynaklanan Nedenler	D. Sosyolojik Nedenler
C1. Kayıt Dışı İstihdam C2. Kaçak İşçi Çalıştırma C3. Sigortasız İşçi Çalıştırma	D1. Hızlı Nüfus Artış Oranı D2. Göçler (Yurtiçi ve Yurtdışı) D3. Düzensiz Kentleşme ve Gecekondulaşma D4. İşsizlik D5. Rant Ekonomisi D6. Nüfus Yapısı D7. Eğitim Düzeyi D8. Gelir Seviyesi D9. Yolsuzluk Ekonomisi ve Ahlaki Aşınma D10. Vergi Bilinci
E. Psikolojik Nedenler	F. Teknolojik Nedenler
E1. Alışkanlıklar E2. Yasadışılık E3. Rakiplerin Durumu ve Ekonomik Faaliyetleri	F1. Teknolojik İşsizlik

Kaynak: Bozkurt ve Özbey, 2015, s. 77

ile; (Sarılı, 2002, s. 33) Kayıtsız Faaliyetler (Enformel Ekonomi), Yarı Kayıtsız Faaliyetler (Beyan Dışı Ekonomi), Yasadışı Faaliyetler (Yeraltı Ekonomisi) dir. Bu faaliyetlerin oranları her ülkenin farklı dönemlerinde ekonomik, sosyal, siyasal ve mali yapısına göre farklılıklar göstermektedir.

Kayıt Dışı Ekonominin Olumlu ve Olumsuz Etkisi

Kayıt dışı ekonominin olumlu ve olumsuz yanları bulunmakla birlikte, bunların ön plana çıkması kayıt dışı ekonominin boyutlarına bağlı bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonomi Gayri Safi Milli Hasılanın % 5 - %10' u civarında ise olumlu taraflar, buna karşılık Gayri Safi Milli Hasılanın % 30 - % 40' ı gibi yüksek oranlara ulaşması halinde ise olumsuz taraflar ağırlık kazanmaktadır. (Bildirici,1995, s. 68)

Kayıt dışı ekonomi, ekonomik kriz dönemlerinde yarattığı olumlu etkisi ve işgücüne istihdam imkânı yaratarak mal ve hizmet arzını arttırıp ekonomik hayata ve birey refahına yaptığı katkılar açısından ele alındığında olumlu sonuçlar doğurur.

Kayıt dışı ekonominin varlığında, milli gelir ve istihdam gibi makroekonomik değişkenler tam ve doğru olarak ölçülemeyeceğinden bu değişkenlere ilişkin verileri esas alarak ekonomik duruma ilişkin yanlış değerlendirmeler yapılacak, buna bağlı olarak oluşturulan politikalar sapmalı sonuçlar verebilecektir.

Kayıt Dışı Ekonominin Hesaplanması

Kayıt dışı ekonomi ile sadece iktisatçılar ve maliyeciler değil antropologlar, sosyologlar, siyasetçiler, hukukçular, istatistikçiler de ilgilenmişlerdir. Çeşitli

bilim dallarının inceleme alanına girmesi kayıt dışı ekonomi olgusunun çok boyutlu olmasından kaynaklanmaktadır. Değişik alanlardaki araştırmacıların ilgilendikleri ve ön plana çıkarmak istedikleri de birbirinden farklılık göstermektedir.

Örneğin, maliyeciler kayıt dışı ekonominin doğurduğu vergi kaybını, istatistikçi ve iktisatçılar kayıt dışı ekonominin boyutu ve ekonomik göstergeler üzerindeki etkisini, hukukçular kayıt dışı istihdam ve çalışanların güvenliğini, para ve finans piyasaların da

bulunanlar, para piyasalarını etkileyen ve kontrol edilemeyen kayıt dışı para miktarını, güvenlik ile uğraşanlar yasa dışı ekonomik faaliyetleri, sosyologlar ve hukukçular kişiler arası ilişkiler ve kişilerin devletle ilişkileri ile hukuk devleti demokrasi ve toplumun bilincini ön plana çıkartmışlardır. (Aydemir, 1995, s.21)

Tablo 3’de kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün belirlenmesine yönelik doğrudan, dolaylı ve model yaklaşım ölçme yöntemleri gibi çok sayıda metot ve yöntem kullanılmaktadır.

Tablo 3. Kayıt Dışı Ekonomiye Ölçüm Yöntemleri

Doğrudan Yöntemler (Mikro)	Gönüllü Katılıma Dayalı Anketler Vergi Denetimleri	
Dolaylı Yöntemler (Makro)	Ulusal Gelir ve Harcama İstatistikleri Arası Fark Toplam İşgücüyle <u>Kayıtçı</u> İstihdam Arasındaki Fark	
	Parasal Yöntemler	Dolaşım Hızı Yaklaşımı Nakit Talebi Yaklaşımı
	Fiziksel Girdiler (Elektrik Tüketimi)	<u>Kaufmann-Kaliberda</u> Yöntemi <u>Lacko'nun</u> Yöntemi
Model Yaklaşımı	MIMIC ve DYMIMIC (Makro)	

Kaynak: Perry ve diğerleri 2007, Çolak, 2012, s. 53.

Kullanılan yöntem ve metotlar kesin sonuçları ortaya koymasa da yine de bilgi vermektedir. Çünkü kayıtlı ve kayıt dışı ekonominin iç içe geçmiş bir yapıda olduğu kayıt dışı ekonomiye ölçmede kesin sonuçlar verecek yöntemlerin kullanılmasını engellemekte, sadece tahmin metotlarından faydalanılabilmektedir.

Kayıt dışı ekonominin hesaplaması ne kadar doğru olursa o kadar doğru tespitler yapılacak ve buna bağlı olarak da karar vericiler o kadar tutarlı ekonomik kararlar alacaklardır. Kayıt dışı ekonomiye hesaplama, yalnızca kayıt dışı ekonomiye önlemek için alınan kararlar değil aynı zamanda bütün para ve maliye politikalarını belirleyen kararlar için önemlidir (Sugözü, 2008, s. 138).

Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Hesaplanması

Türkiye’de kayıt dışı, 1990’lı yılların başlarında kayıt dışı ekonominin varlığı, büyüklüğü, sonuçlarının etkisi dikkat çekmeye başlamış ve kayıt dışı ekonominin ekonomideki büyüklüğünü tahmin etmeye yönelik literatürdeki mevcut yöntemler temel alınarak Türkiye’ye yönelik uygulamalarla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Tablo 4’de Türkiye’de kayıt dışı ekonomiye ölçme çalışmaları, farklı metotlarla, farklı sonuçlar vermiş olsa da Türkiye’de kayıt dışı ekonominin önemli bir sorun haline geldiği söylenebilir.

Tablo 4. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Büyüklüğü ile İlgili Tahminler

<u>Yazarlar</u>	<u>Periyot</u>	<u>Kayıt Dışı Ekonomi Ortalama %</u>	<u>Method</u>
<u>Kasnakoğlu (1993)</u>	1968-1990	4 - 35	<u>Nakit Oranı / Para Talebi</u>
<u>Temel et al. (1994)</u>	1975-1992	6 - 20	<u>Nakit Oranı / Para Talebi</u>
<u>Yavla (1995)</u>	1968-1993	0 - 42	<u>Nakit Oranı / Para Talebi</u>
<u>Öğünç-Yılmaz (2000)</u>	1971-1999	11 - 22	<u>Nakit Oranı / Para Talebi</u>
<u>Cetintas-Vergil (2003)</u>	1971-2000	17 - 31	<u>Para Talebi</u>
<u>Savaşan (2003)</u>	1970-1998	10 - 45	<u>MIMIC Model</u>
<u>Us (2004)</u>	1987-2003	3 - 12	<u>Para Talebi</u>
<u>Dorukkaya (2005)</u>	1998-2004	29 - 37	<u>Vergi Oranı</u>
<u>Baldemir et al. (2005)</u>	1980-2003	11 - 28	<u>MIMIC Model</u>
<u>Yılmaz (2006)</u>	1970-2004	0 - 178	<u>Para Talebi</u>
<u>Akalın - Kesikoğlu (2007)</u>	1975-2005	0 - 47	<u>Para Talebi</u>
<u>Karanfil- Ozkaya (2007)</u>	1973-2003	12 - 30	<u>Kalman Filter</u>
<u>Savaşan-Altındemir (2007)</u>	1970-1998	10 - 45	<u>MIMIC Model</u>
<u>Savaşan - Schneider (2007)</u>	1999-2005	31	<u>DYMIMIC</u>
<u>Karagöz-Erkus (2009)</u>	1970-2005	86 - 73	<u>Vergi Oranı</u>
<u>Erdinc (2012)</u>	2002-2010	51	<u>Para Talebi</u>

Kaynak: Adı geçen yazarların çalışmalarından yararlanarak tarafıma düzenlenmiştir.

Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadelede İzlenen Politikalar

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin olumlu etkilerinin yanı sıra getirdiği olumsuz etkiler nedeniyle birçok ülke bu olguyla savaşma konusunda bazı tedbirler alma ihtiyacı duymuşlardır. Bu gereksinim sonucu kayıt dışı ekonomi ile mücadelede bazı engellerle karşılaşmak olasıdır. Örneğin; kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle beslenen baskı grubu oluşturabilecek ekonomik birimlerin kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına yönelik tepkileri olacaktır. Bu tür tepkileri bertaraf edebilmek için, kayıt dışı ekonomi ile mücadeleye başlamadan önce bu tür engellerin ortadan kaldırılması veya ikna edilmesi gerekmektedir. Ayrıca kayıt dışı ekonominin minimum düzeye indirilmesi için oluşturulacak politikanın temel esasları (Özçelik ve Yaşar, 2006, s. 215):

- Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede hangi önlemlerin, ne zaman ve ne şekilde uygulamaya sokulacağını belirten bir plan olmalıdır.
- Kayıt dışı ekonomiyle mücadele kesinlikle devlet politikası olarak benimsenmeli ve bu mücadele

uzun dönemli ve etkin olmalıdır. Böylece mücadelenin istikrarlı olacağı açıktır.

- Etkin bir mücadele ortamı oluşturabilmek açısından toplumun tüm kesimlerinin desteği sağlanmalıdır.
- Kayıt dışı ekonomi olgusu bir ekonomi için asla sıfır düzeyine indirilemez. Bu nedenle ekonominin kendine özgü doğal kayıt dışı oranı belirlenmeli ve kayıtlı ekonomi içindeki kayıt dışı ekonomi boyutu bu oran düzeyinde tutulmalıdır.

GSMH, istihdam ve fiyatlar gibi temel göstergelerin kayıt dışılık nedeniyle doğru olarak belirlenememesi, etkin ve doğru politikalar ile gerekli önlemlerin alınıp uygulanamamasına ve kaynakların yanlış yönlendirilmesine dolayısıyla da ekonomi politikalarında başarısızlığa yol açmaktadır. Öte yandan, kayıt dışı ekonomi vergi sistemini ve vergi idaresini olumsuz etkilemekte, idarenin vergi toplama gücünü ve etkinliğini azaltmakta, vergi gelirlerindeki düşme ise kamu finansman dengesini bozarak enflasyona neden olmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin en önemli iki ekonomik unsurunu oluşturan kamu finansman

dengesinin sağlanması ve enflasyonun kontrol altına alınması kayıt dışı ekonominin küçültülmesiyle doğrudan ilgilidir (Aktürk vd. 2004, s.122).

Özellikle 2000 yılından sonra kayıt dışı ekonomi ile mücadelede somut adımlar atılan Türkiye'de kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması çalışmaları politik karar alıcıların ve uygulayıcıların en büyük amaçlarından biri olmuştur.

Bu amaç doğrultusunda da, Türkiye'de Kayıt dışı ekonomi ile mücadeleye yönelik izlenen politikalar; Gelir İdaresi Başkanlığının Kurulması, Vergi Daireleri Tam Otomasyon Projesi (VEDOP), Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'nın Oluşturulması, Kayıt Dışı İş-tihdamla Mücadele Projesi (KADİM), Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı'nın Görev ve Yetkilerinin Yeniden Belirlenmesi (MASAK), Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı, Tütün ve Tütün Mamulleri Kaçakçılığı Eylem Planı, Orta Vadeli Programlarda Kayıt Dışı Ekonomi, AB'ye Katılım Öncesi Ekonomik Programlar, Kayıt dışı Ekonomiyi Önlemeye Yönelik Sigorta Politikaları, Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun(5811 sayılı) Uygulamaya Konulması, Kredi Kartı Kullanımının Teşvik Edilmesi, Kayıt Dışı Ekonomide E-Dönüşüm, Kalkınma Planlarında Kayıt Dışı Ekonominin ele alınması gibidir.

Gelir İdaresi Başkanlığının Kurulması

16.05.2005 Maliye Bakanlığına bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Vizyonunu;

- Ekonomik aktiviteleri kavrayarak kayıtlı ekonomiyi teşvik eden,
- Mükellef haklarını gözeterek gönüllü uyumu sağlayan,
- Kaliteli hizmet sunarak vergi ve diğer gelirleri toplayan örnek bir idare olmaktadır.

Gelir İdaresi Başkanlığı, kayıt dışı ekonominin azaltılması amaçlanan Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem planı 2008-2010 ve Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem planı 2011-2013'in etkin uygulanmasına da katkı sağlamıştır (GİB, 2014, s. 9).

Vergi Daireleri Tam Otomasyon Projesi (VEDOP)

Vergi Daireleri Tam Otomasyon projesi (VEDOP);

- Vergi dairesi çalışmalarında etkinlik ve verimliliğin artırılmasına,
- Bilgisayar ortamında toplanan bilgilerden sağlıklı bir karar destek ve yönetim bilgi sisteminin oluşturulmasına yönelik,
- Tüm vergi dairesi işlemlerinin bilişim teknolojileri ile otomasyona geçirilmesi hedeflenmiştir.

VEDOP projesi, ilk aşamada 1998 - 2004 yılları arasında rekabet gücünü artıran, yeni girişim alanları yaratan, yeni kitlelere hitap eden, internet tabanlı toplumsal uygulamalardaki iyileştirmeyi teşvik etmeyi gerçekleştirmiştir.

İkinci aşama Vergi Dairesi Otomasyon Projesi (VEDOP-2) ile 2004 - 2006 yılları arasında kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için önemli bir adım atılmış aynı zamanda mükelleflere daha kaliteli ve hızlı kamu hizmeti sunulması sağlanmıştır.

2007 yılında başlayan üçüncü aşama (VEDOP-3) ile e-VDO (İnternet Tabanlı Vergi Dairesi Otomasyonu) uygulamalarının vergi dairesi ve mal müdürlüğü gelir servislerinin tümüne yaygınlaştırılması ve kapasite altyapısının güçlendirilmesi çalışmaları tamamlanmıştır (GİB, 2009, s. 12).

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'nın Oluşturulması

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı'nın, 2013-2017 Stratejik Planında yer alan amaç ve hedeflerine ulaşabilmek amacıyla yürüteceği faaliyetleri ve bunların bütçesel bağlantılarını yıllık olarak ortaya koymak üzere hazırladığı 2014 Yılı Performans Programında Kurulun amaç ve hedefleri (Maliye Bakanlığı, 2014, s. 32);

- Kayıtlı Ekonomiyi Genişletmek ve Mali Suçları Azaltmak
- Suç gelirlerinin aklanması ve terörün finansmanı ile etkin mücadele etmektir.

Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi (KADİM)

Kayıt dışılığın emek piyasasına yönelik bir denetim projesi olan ve 4 Ekim 2006'da yayınlanan Başbakanlık Genelgesi ile yürürlüğe giren "Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi" kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu sektörlerle yönelik yoğun denetimleri ve bilgilendirici eğitici çabaları içeren kapsamlı proje görünümündedir. Bu proje kayıt dışı istihdamı ve özellikle yabancı kaçak işçi istihdamını önlemeyi amaçlamaktadır. Kadim projesi ile "kayıt dışı istihdam"la mücadele resmi olarak başlatılmış bulunmaktadır. Proje kapsamındaki faaliyetler dört ana alanda gruplanmıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2006, s. 4):

- Etkin denetim,
- Bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri,
- Mevzuat değişiklikleri,
- Bürokratik engellerin kaldırılması.

Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı'nın Görev ve Yetkilerinin Yeniden Belirlenmesi (MASAK)

Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığının hazırladığı ve kamuoyuna duyurduğu 2013-2017 Stratejik Planında yer alan "Kayıtlı ekonomiyi genişletmek ve mali suçları azaltmak" stratejik amacı kapsamında, MASAK başkanlığının en önemli stratejik hedefi,

- Suç gelirlerinin aklanması ve terörün finansmanı ile etkin mücadele etmek
- Kayıtlı ekonomiyi büyütmek ve genişletmek" stratejik hedefine yönelik katkı vermektedir (MASAK, 2014, s. 15).

Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı

Yıllık Programlara 2007 yılında kayıt dışı ekonomi konusunda ayrı bir bölüm eklenmiştir ve 2008 yılı da hükümet tarafından kayıt dışılıkla mücadele yılı olarak ilan edilmiştir. Kayıt dışı ekonomi ile mücadelede başarı kazanılması ve kayıt dışılığın azaltılması için kayıt dışı ekonomi ile mücadelenin devlet politikası olarak benimsenmesi, bu konuda sürekli bir çalışma grubunun oluşturulması, stratejik eylem planının hazırlanması, kurumlar arası işbirliği ve eşgüdüm sağlanması ve etkin bir izleme ve değerlendirme sis-

teminin oluşturulması gerekmektedir. Şurası kesindir ki; kayıt dışılığı etkileyen dinamiklerin doğru analizine dayalı bir strateji ile etkin ve sonuç odaklı bir çözüm üretilebilecektir. Bu çerçevede 2008 Yılı Programında, "Rekabet Gücünün Artırılması" gelişme ekseninin alt başlıklarından birisi "Ekonomide Kayıt Dışılığın Azaltılması" şeklinde belirlenmiştir. Buna yönelik olarak alınan politika öncelikleri ve tedbirlerinden ilki de "İlgili tüm tarafların katkısıyla kayıt dışı ekonomiyle mücadele stratejisinin oluşturulması" olmuştur (GİB, 2009, s. 42).

Tütün ve Tütün Mamulleri Kaçakçılığı Eylem Planı

Tütün ve tütün mamulleri kaçakçılığı, kamu düzenini doğrudan etkilediği gibi, devletin vergi gelirlerinde de ciddi anlamda kayba sebep olmaktadır. Kaçakçılığın kamu düzenini etkileyen boyutu içinde; organize suç örgütlerinin bu vasıta ile finansman sağlaması, kaçak yollarla yurda sokulan tütün ve tütün mamullerinin toplum sağlığını tehdit etmesi ve sektörde rekabet eşitsizliğine sebep olması gibi sonuçları görülmektedir. Kaçakçılığın devlet gelirlerini azaltıcı boyutunda ise özel tüketim ve katma değer vergileri başta olmak üzere ciddi manada vergi kaybı ortaya çıkmaktadır. Tüm boyutlarıyla birlikte ele alındığında, tütün ve tütün mamulleri kaçakçılığının önlenmesinde başarılı olunması; öncelikle, bu mücadelenin bir Devlet politikası olarak belirlenmesine ve sonuçlarının mücadeleciler kurum ve kuruluşlarla eşgüdüm halinde takip edilerek değerlendirilmesine bağlıdır (GİB, 2011, s. 3).

"Tütün ve Tütün Mamulleri Kaçakçılığı ile Mücadele Eylem Planı (2011- 2013)"; bu alandaki kaçakçılığı önlemeye yönelik olarak, konuya ilişkin mevzuat ve uygulama sorunları ile çözüm önerilerini de ortaya koymak suretiyle, Suçun önlenmesi, vergi kaybının azaltılması ile tütün ve tütün mamulleri piyasasının kontrol altında tutulması amacıyla çalışmalar yapılması, doğrultusunda hazırlanan eylemlerden oluşmaktadır:

Orta Vadeli Programlarda Kayıt Dışı Ekonomi

Hükümetlerin temel makroekonomik değişkenlere ilişkin performans hedeflerini yansıtan ve üç yıllık dönemleri kapsayan 2006'dan itibaren hazırlanan Orta Vadeli Programlarda (OVP) kayıt dışı ekonomi sorun alanlarından biri olarak görülmektedir. 2006-2008 OVP' in da vergi politikasının temel amaçla-

rından biri olarak kayıt dışı ekonominin azaltılması sayılmıştır. İşletmelerin rekabet gücünün geliştirilmesinde, vergi ve sosyal güvenlik primi gibi işgücü maliyetlerini artırarak kayıt dışılığı teşvik eden yükümlülüklerin azaltılmasından bahsedilmiştir.

2009-2011 OVP’ da “ekonomide kayıt dışılığın azaltılması” rekabet gücünün artırılması hedefinin altında ayrı bir başlık olarak yer almıştır. OVP’ da kayıt dışılığın azaltılması çerçevesinde yapılacaklar şu şekilde sıralanmıştır:

- Kayıt dışı ekonomiyle mücadele, oluşturulacak strateji kapsamında etkin bir şekilde sürdürülecektir.
- Kayıt dışılığın azaltılması amacıyla iş ve çalışma hayatına ilişkin mevzuat sadeleştirilecek, kurumlar arasında bilgi paylaşımı ve koordinasyon artırılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.
- Başta vergi denetimi olmak üzere denetimlerde etkinliğin kurumlar arası çapraz kontrolü de içerecek şekilde sağlanması amacıyla kamu idarelerinin uygulama kapasitesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilerek, idarelerin beşeri ve teknolojik altyapısı iyileştirilecektir.
- Kayıt dışılıkla mücadelede, performansın ortaya konulması amacıyla vergi kayıp ve kaçığının boyutu ve niteliği, güvenilir yöntemlerle düzenli olarak ölçülecektir.
- Kayıt dışılıkla mücadelede vergisel yükümlülüklerin tüm aşamalarda doğruluğunu sağlamaya yönelik yeni vergi güvenlik müesseselerinin oluşturulmasına ve mevcutların etkinleştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
- Başta Gelir İdaresi Başkanlığı ve Gümrük Müsteşarlığı olmak üzere ilgili tüm kamu kurumlarının teknik ve idari altyapısı güçlendirilerek tüm ithalat kalemleri bazında kaçakçılıkla etkin bir şekilde mücadele edilecektir.
- Kayıt dışı işletme ve çalışanların kayıt altına alınabilmesini teminden kayıt sistemi güçlendirilecektir.
- Kayıt dışılıkla mücadelede toplumsal duyarlılığı artırmak amacıyla toplumun bilgilendirilmesine yönelik faaliyetler artırılarak sürdürülecektir.

2009-2011 OVP’ da kayıt dışılığın önlenmesine yönelik alınacak tedbirlerden daha çok denetim bağlantılı önlemlere ağırlık verilmektedir.

2010-2012 OVP’ da “temel amaç ve reform alanları” başlığı altında “güvenceli esneklik yaklaşımı çerçevesinde” esnek çalışma modellerinin teşvik edileceği ve yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. Bu planda 2009’da yürürlüğe konulan “Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planına” gönderme yapılmış, denetimlerde etkinliğin artırılması için “çapraz kontrol” mekanizmasına vurgu yapılmıştır.

2011-2013 OVP’ da ise “Ekonomide Kayıt dışılığın Azaltılması” alt başlığında “Kayıt dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planının” güncellenmesinden bahsedilmiştir. “Söz konusu Plan kapsamında kayıt dışılığa karşı kurumsal ve toplumsal mutabakat güçlendirilerek kayıt dışı faaliyetler özendirilecek, denetim kapasitesi artırılacak, yaptırımların etkinliği artırılmak üzere gözden geçirilecektir” denilmektedir.

2012-2014 ve 2014-2016 OVP’ da, kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ücretle mücadele edilerek kayıtlı çalışan sayısı artırılacak ve prim tabanı genişletilecektir, Kayıt dışılıkla etkin mücadele edilmesi vurgulanmaktadır.

2015-2017 OVP’ da Onuncu Kalkınma Planı dönüşüm programları içerisinde kayıt dışı ekonominin azaltılmasına yönelik kararlılığını; Haksız rekabetin önlenmesi, ekonomide rekabet gücünün ve kamu gelirlerinin artırılması amacıyla kayıt dışılıkla etkin bir mücadele edilecektir şeklinde göstermiştir. Bu kapsamda; denetim kapasitesi artırılacak ve etkinleştirilecek; idarelerin uygulama kapasitesi ve bilişim altyapısı geliştirilecek; kaçakçılıkla mücadele, kurumlar arası işbirliği ile veri paylaşımı artırılacak ve toplumsal farkındalık yaygınlaştırılacaktır.

AB’ye Katılım Öncesi Ekonomik Programlar

AB Müktesebatı ve bu müktesebata uyum kapsamında yayımlanan ulusal program ve ilişkili belgelerde, kayıt dışı ekonomi ile mücadele stratejisi, izlenecek detaylı yöntem ve stratejilerden ziyade genel ifadelerle sorunun varlığına işaret edilmesi ve politik bir kararlılık sergilenmesi üzerine geliştirilmiştir. Bu doğrultuda (Çolak, 2012, s. 188);

Türkiye, AB’ye tam üyelik için aday ülke olarak 26-27 Kasım 2000 tarihli Ekonomik ve Mali İşler

Konseyi'nin talebine istinaden 2001 yılından itibaren Katılım Öncesi Ekonomik Program (KEP) hazırlanmakta ve Avrupa Komisyonuna sunulmaktadır. Devlet Planlama Müsteşarlığının koordinasyonunda ilgili bakanlık ve kurumların katkılarıyla hazırlanan KEP, Yüksek Planlama Kurulu kararıyla kabul edilmiştir. Bu süreçte, KEP hazırlıkları ile ilgili OVP ve kalkınma planları esas alınmaktadır.

KEP' da maliye politikasının temel amaçları kamu borç stokunun milli gelire oranını ve kamu açıklarını kalıcı bir biçimde azaltmak, dengeli bir bütçe yapısına ulaşmak, sürdürülebilir büyüme ortamına katkıda bulunmak ve enflasyonla mücadeleyi desteklemektir. Bu amaçlar çerçevesinde vergi tabanının genişletilmesi ve kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması yoluyla vergi gelirlerinin artırılması çalışmalarına ve kamu harcamalarında etkinlik sağlanmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.

Kayıt Dışı Ekonomiye Önlemeye Yönelik Sigorta Politikaları

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda kayıt dışılıkla mücadelede yardımcı olacak düzenlemeler getirilmiştir. Kamu kurumları ve bankalara, belli işlemlerde sigortalılık kontrolü zorunluluğunun getirilmesi ve ücretlerin bankalar aracılığıyla ödenmesi zorunluluğu kayıtlılığı artırma da ve çift bordro uygulamasını azaltmada yardımcı olacak düzenlemelerdir.

Doğrudan kayıt dışılıkla mücadele amacı güdülmese de işsizlik sigortası uygulaması ve teşvik sisteminin istihdam artışına bağlanması ve sigorta işveren payının indirilmesi uygulamaları kayıtlılığı özendirilmektedir. İşsizlik sigortası primleri Haziran 2000'den itibaren yatırılmaya başlanmış ve ilk işsizlik sigortası maaşı Şubat 2002'den itibaren ödenmeye başlanmıştır (Savaşan, 2011, s. 32).

Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun (5811 sayılı) Uygulamaya Konulması

Türk vatandaşlarının yurt içinde veya yurt dışında bulunan ancak yasal kayıtlarda yer almayan varlıklarının kayda alınmasını ve ulusal ekonomiye kazandırılmasını sağlamak amacıyla hazırlanan, 5811 sayılı Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun 22.11.2008 tarihli ve 27062 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanmış ve bu tarih itibarıyla yürürlüğe girmiştir (GİB, 2009, s. 2)

Kredi Kartı Kullanımının Teşvik Edilmesi

Vergi geliri kaybı ve kayıt dışı ekonomi açısından kartlı ödeme sistemleri büyük önem arz etmektedir. Kartlı ödeme sistemi kullanılarak yapılan tüm işlemler banka sistemi içerisinde kayıt altına alınmaktadır.

Kredi kartı kullanımı ile ilgili çalışmada elektronik ödemelerin üst üste dört yıl %10 artmasının kayıt dışı ekonomide % 5 düşüşe yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır (Schneider, 2013, s. 15). Türkiye'de kredi kartı kullanımı ile ilgili yapılan araştırmalarda; kredi kartı kullanım oranındaki bir birimlik artış vergi gelirlerini %0,50 oranında artırmaktadır.(Kızılot vd., 2010, s. 81) Bir diğer araştırmaya göre ise kartlı ödemeler/GSMH oranındaki % 1'lik artış kayıt dışı ekonomi/GSMH'yı %0,33 oranında azaltmaktadır (Kara, 2010, s. 94). Dolayısıyla kredi kartı kullanım oranındaki artış bir taraftan GSMH'yı artırmakta diğer taraftan da vergi hasılatında artış sağlamaktadır.Kartla yapılan ödemelerin önemli ölçüde belgeye bağlanması, kredi kartı kullanımındaki artışın kayıt dışı ekonomik faaliyetleri azaltması sonucunu doğurmaktadır (Yılmaz, 2012, s. 472).

Kayıt Dışı Ekonomide E-Dönüşüm

Maliye Bakanlığı'na bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından yönetilen ve denetlenen Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ile mücadele ve kaçakçılığı önleme çalışmalarının sonucu olarak gündeme gelen E-fatura, E-defter, E-arşiv ve diğer E-dönüşüm çözümleri birbirini tamamlayan ve birbirleri ile bütünleşmiş çalışmaları zaman olumlu sonuçların alınabileceği uygulamalardır.

Gelirler İdaresinin Ocak 2015 yılında yayınladığı onuncu kalkınma planında kayıt dışılıkla mücadele ile ilgili düzenlemeler arasında E-dönüşümüne ilişkin önlemler bulunmaktadır. Yeni gelecek düzenlemeyle cirosu 10 milyonu tamamlayan bütün şirketler için elektronik tebliğ sistemine geçmeleri zorunlu hale gelirken, bu işlemlerin başlangıç tarihi de 1 Ocak 2016 olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte pazardaki elektronik sisteme kayıtlı şirket sayısının 42 bine ulaşması beklenirken. 2016- 2017 yıllarında e-Fatura ve e-Defter uygulamasına kayıtlı kullanıcı sayısının 100 binlere ulaşması beklenmektedir (Aybars, 2015, s. 3).

Kalkınma Planlarında Kayıt Dışı Ekonomi

Özellikle 2000 sonrası dönemde DPT tarafından hazırlanarak uygulamaya konulmuş "Uzun Vadeli

Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005’in içinde “Kayıt Dışı Ekonominin Kayıt Altına alınması” ayrı başlık halinde ele alınmış ve “ Kayıt Dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu” da yayınlanmıştır.

Hükümet kayıt dışı ekonomik faaliyeti azaltmak ve kayıtlı faaliyeti geliştirmek amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda (2007 – 2013) “Kayıt Dışı Ekonomiye Mücadele” bir öncelik olarak yer almaktadır.

Aynı doğrultuda Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018’te Kayıt dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı;

- Kayıt dışı ekonominin boyutunun belirlenmesi ve ekonomi üzerindeki etkilerinin analizi;
- Gönüllü uyumun teşvik edilmesi ve uyum seviyesinin yükseltilmesi,
- Denetim kapasitesinin güçlendirilmesi ve ilgili mevzuatın gözden geçirilmesi,
- Eğitici ve kapsayıcı yöntemlerle toplumun tüm kesimlerinde farkındalığın artırılması,
- Kurumlar arası veri paylaşımının geliştirilmesi ve uygulamada ortaya çıkan sorunların giderilmesi,

Başlıklarından oluşuyor. Kayıt dışı ekonominin boyutunun ölçülmesinde kullanılan mevcut standart

yöntemler Türkiye’ye özgü koşullar dikkate alınarak geliştirilecek ve belirli sektörler bazında kayıt dışı ekonominin boyutu ölçülerek yol açtığı sorunların etkisi araştırılacaktır.

Vergi açığının Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya oranı, beklenen vergi gelirleri ve vergilendirme kapasitesi, ülke bazında ölçülecek ve vergi türleri itibarıyla mükelleflerin, vergi dairesi başkanlıkları ile defterdarlıkların yetki alanı nezdinde vergiye uyum düzeyleri analiz edilecektir.

Kayıt dışı istihdam ve boyutu, düzenlenecek bir çalıştayda değerlendirilecek ve kayıt dışılığın yoğun olduğu tarım dışı sektörlerde durum analizi yapılarak sonuçlar kamuoyu ile paylaşılacaktır.

Vergiye gönüllü uyumu etkileyen ekonomik, sosyolojik, kültürel vb. tüm faktörler analiz edilerek, mükelleflerin uyum seviyelerini artırmaya yönelik çözümler geliştirilecektir.

Kayıt dışılıkla mücadelede toplumun ilgili kesimlerinin katılımı sağlanarak, farkındalık ve bilinç artırma çalışmaları yapılacaktır.

Veri paylaşımına esas olmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşları belirlenecek, bu kurumların güncel veri tespit tabloları hazırlanacak ve bu tablolar diğer kurumlarla paylaşılacak ve söz konusu verilerde gerekli standardizasyon sağlanmak suretiyle kurumlar arasındaki paylaşım kapasitesi artırılabilecektir.

Tablo 5. Kayıt Dışı Ekonomiye Yönelik Hedefler

No	Gösterge Adı	Mevcut Durum	2014	2015	2016	2017	2018
1	Kayıt dışı ekonominin GSYH'ya oranı	%26,5	%26	%25	%24	%23	%21,5
2	Tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışanların tarım dışı istihdama oranı	%22	%22	%20	%19	%18	%17
3	Kayıtlı faal mükellef sayısı	4,9 Milyon	5 Milyon	5,1 Milyon	5,2 Milyon	5,3 Milyon	5,4 Milyon

Kaynak: Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı, Ocak 2015

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) çerçevesinde 31 Ocak 2015'te açıklanan "Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı", kayıt dışılığa ve kayıt dışılığa yol açan vergi uyum maliyetine yönelik bilimsel ve sektörel tahminlere ağırlık vermektedir. Ayrıca öncelikli sektörlerde kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdam tahmin edilerek ve paydaşların da katılacağı çalıştaylarla mikro baz da tanı ve teşhis süreci işletilecektir. Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede daha etkili olabilmek için denetim aşamasında, denetimin güçlendirilmesi, denetimin etkinliğinin artırılması ve ödül mekanizmasının işletilmesine önem verilmiştir. Etkin denetim ve teşvik dengesini kuran ve sektörel bazlı bir mücadeleyi öngören üçüncü eylem planı 2018 yılına kadar kayıt dışılığa ve tarım dışı kayıt dışı istihdamda yüzde 5'lik bir düşüş hedeflemektedir.

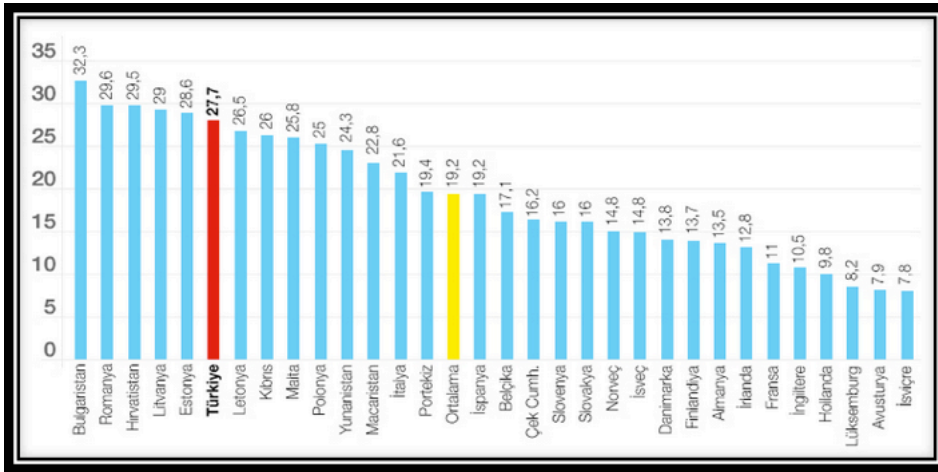
Tablo 5'e göre, Türkiye'de kayıt dışı ekonominin GSYH'ye oranı yüzde 26,5 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın 2015 yılında yüzde 25'e, 2016 yılında yüzde 24'e, 2017 yılında yüzde 23'e, 2018 yılında da yüzde 21,5'e düşürülmesi hedeflenmektedir.

Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Gelişimi ve Avrupa Ülkeleri ile Karşılaştırılması

Türkiye'de kayıt dışı ekonomiyle mücadeleye yönelik izlenen politikaların etkilerini kayıt dışı ekonominin zaman içerisindeki seyrine ve diğer ülkelerle kıyaslandığında karşılaştığımız duruma göre değerlendirebiliriz. Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ile ilgili yapılan tahminler kayıt dışı ekonominin azaldığı yönündedir. Diğer ülkelerle yapılan karşılaştırmalarda ise her dönemde OECD ve Avrupa ülkeleri ortalamalarına göre yüksektir.

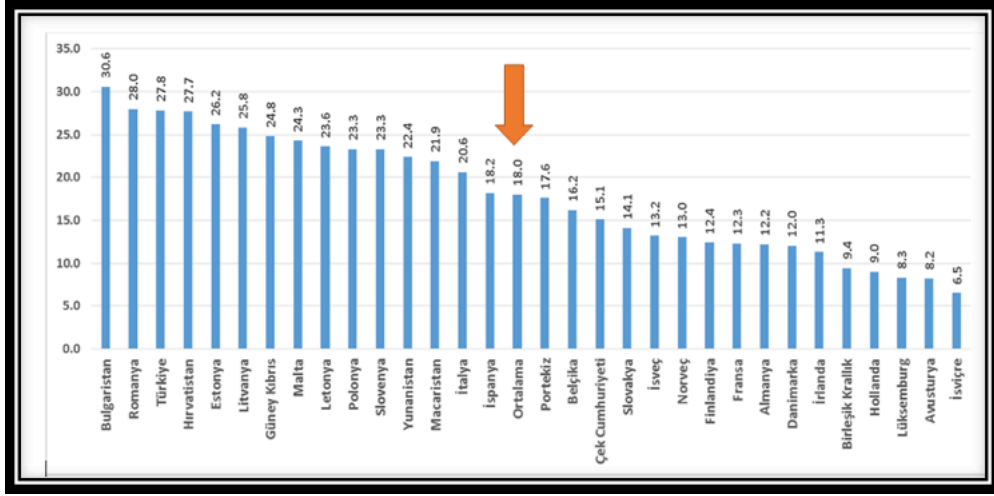
Türkiye'de kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ile ilgili yapılan tahminlere göre, kayıt dışı ekonomi 2001'de Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın yaklaşık üçte biri (yüzde 32,8) kadar gerçekleşirken bu oran 2012'de yüzde 27,7, 2013 yılında yüzde 26,5 kadar gerilemiştir. Fakat 2015 yılına gelindiğinde bu değer yüzde 27,8 ile artış yönünde bir seyir izlemiştir.

Şekil 1' de görülebildiği gibi 2012 yılında 31 Avrupa ülkesinin ortalaması yüzde 19,2 iken Türkiye için tahmin yüzde 27,7'dir. Türkiye'de kayıt dışı ekonomi küçülmekle beraber OECD ve Avrupa ülkeleri ortalamalarına göre hâlâ yüksektir.

Kaynak: Schneider, F., (2012). Shadow Economy in Turkey and in other OECD-Countries: What do we (not) know? *Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü sunumu*,(11), 1-25.

Şekil 1. 2012 Yılı 31 Avrupa Ülkesinde Kayıt Dışı Ekonomi (GSYH %)

Kaynak: Schnedier, Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments, 2015, s. 7.

Şekil 2. 2015 Yılı 31 Avrupa Ülkesinde Kayıt Dışı Ekonomi (GSYH %)

Şekil 2’ye göre 2015 yılında 31 Avrupa ülkesinin ortalamasına bakıldığında ise yüzde 18 iken Türkiye için tahmin yüzde 27,8’e yükselmiştir. Türkiye’de kayıt dışı ekonomi az da olsa 2012 tahminine göre yükselmekte 31 Avrupa ülkesinin ortalamasına göre yüzde 9,8 oranında yüksek bir değerdedir. 2015 tahmini kayıt dışı ekonomi değeri hem OECD hem de Avrupa ülkeleri ortalamalarına göre hâlâ yüksektir.

Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ile ilgili bu kıyaslama bize Türkiye’nin kayıt dışı ekonomi ile mücadelede kısmi başarı sağlamasına rağmen somut ve etkin adım atmada geç kaldığını göstermektedir (Savaşan, 2015, s. 1).

Sonuç

Ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması ve kayıtlı ekonominin genişletilmesi, güçlü bir ekonomi için kritik öneme sahiptir. Kayıt dışı ekonominin azaltılması, orta ve uzun dönemde ekonomik istikrar sağlarken daha yüksek bir büyüme performansının istikrarlı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasına, gelir dağılımı ve toplumun refah seviyesinin artırılmasına, istihdam düzeyinin iyileşmesine, ekonomide verimlilik düzeyi ve rekabet gücünün yükselmesine, ayrıca kamu gelirlerinin artmasına sağlıklı istatistik verilerin elde edilmesine katkıda bulunacaktır.

Türkiye’nin önemli sorunlarından birisi olmaya devam eden kayıt dışı ekonomi için, son yıllarda ekonomik istikrarla birlikte kayıt dışı ile mücadelede uygun bir zemin oluşturulmuş ve genel ve sektörel düzeyde bir takım önlemler alınmıştır. Bu önlemlerle birlikte, yapısal reformların artırılması, yatırımları artırmaya yönelik bürokrasinin azaltılması, enflasyon muhasebesinin uygulanması, vergi oranlarının indirilmesi, düzenlenmesi ve otomasyon sistemine geçilmesi gibi ek önlemler alınmasına rağmen kayıt dışılıkla mücadelede belli başarılar elde edilmiş fakat istenilen düzeye ulaşılamamıştır.

Türkiye’de kayıt dışı ekonomiyle mücadelede yönelik izlenen politikaların etkilerini artırabilmek ve alınan önlemlerin sonuçlarını alabilmek için, önce onu yaratan sebepler tam olarak tespit etmeli bunlara yönelik doğru ve kesin önlemler alınmalıdır. Sonra kayıt dışılığın yoğun olduğu sektörlerle öncelik verilerek izlenen politikaların ve eylemlerin denetlenerek ve kontrol mekanizmaları artırılarak sorunun çözümünün kısa, orta ve uzun vadeli bir perspektifle ele alınması gerekmektedir. Ayrıca kayıt dışı ekonomide başarının bir devlet politikası olarak köklü ekonomik ve politik değişimlerle sağlanabileceği göz ardı edilmeden toplumun tüm kesimlerine önemli görevler düştüğü benimsenmelidir.

Kaynakça

- Akalın, G., Kesikoğlu, F. (2007). Türkiye'de Kayıt dışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), 71-87.
- Aktürk, E., Özer, H., Yaylalı, M. & Akan, Y. (2004). Parasalcı Ekonometrik Yaklaşımla Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 19 (215), 121-131.
- Aybars, H.(2015,5-11Ekim), E-dönüşüm Zinciri Halka Halka Büyüyor, *BThaber*, <http://www.bthaber.com/>
- Aydemir, Ş. (1995). *Türkiye'de Kayıt dışı Ekonomi (Vergisel Ağırlıklı Uzlaşma Önerisi)*, İstanbul: Maliye Hesap Uzmanları Derneği, Acar Matbaacılık.
- Baldemir, E., Gökalp, F. & Avcı, M. (2006). Türkiye'de Kayıt dışı Ekonominin Mimic Model ile Tahminlenmesi, *SDÜ, İİBF Dergisi*, 1-14.
- Bildirici, Z.(1995). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Vergisel Boyutları, *D. E. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, XI. Türkiye Maliye Sempozyumu Magosa-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, 68.
- Bozkurt, K., Özbey, Ö. (2015). Kayıt dışı Ekonomi: Türkiye Ekonomisi ve Türk Turizm Sektörü İçin Genel Bir Değerlendirme, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 77. <http://dergi-park.ulakbim.gov.tr/usakoeyb/>
- Çetintaş, H., Vergil, H. (2003). Türkiye'de Kayıt dışı Ekonominin Tahmini, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4 (1), 15-30.
- Çolak, M. (2012). Kayıt dışı Ekonomi ve Çözüme Yönelik Politika Önerileri, Ankara; T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, 188.
- Dorukkaya, S. (2005). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutu, *Finans Dünyası Dergisi*, 8, 12-21.
- Erdinc, Z. (2012). Currency demand modeling in estimating the underground economy in Turkey: an error correction framework, *International Journal of Finance and Economics*, 96, 25-29.
- Kara, M. A. (2010). *Kredi Kartı Kullanımının Kayıt Dışı Ekonominin Engellenmesindeki Rolü*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 94.
- Karagöz, K., Erkuş, H. (2009). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini, *Maliye Dergisi*, 156, 126-140.
- Karanfil, F., Ozkaya, A. (2007). Estimation of real GDP and unrecorded economy in Turkey based on environmental data, *Energy Policy*, 35, 4902-4908.
- Kasnakoğlu, Z. (1993). Monetary approach to the measurement of unrecorded economy in Turkey, *METU Studies in Development*, 20 (1-2), 87-111.
- Kızılot, Ş., Çomaklı, Ş. E. (2004). Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Kayıtdışı Ekonomi İlişkisi ve Boyutlarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi, *19. Maliye Sempozyumu, Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları ve Önlenmesi Yolları*, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 115-135.
- Kızılot Ş., Kılıç, C., & Tokatlıoğlu, İ.(2010). Kartlı Ödeme Sistemleri Ekonomik Katkılar Raporu ve 2008 Krizinde Kartlı Ödeme Sistemlerinin Olumlu Etkileri, *Gazi Üniversitesi Maliye-Vergi Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Ankara, 81.
- Ögünç, F., Yılmaz, G. (2000). Estimating the underground economy in Turkey, *The central bank of the republic of Turkey, Discussion Paper No 43*.
- Özçelik,Ö., Yaşar, E. (2006). Kayıt Dışı Ekonomi Olgusunu Azaltmaya Yönelik Öneriler, *Mali Çözüm Dergisi*, 74 (1-2-3), 214-232.
- Özsoylu, A. F. (1996). *Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi*, İstanbul: Bağlam,10.

- Perry, G. E., Maloney, W. F., Arias, O. S., Fajnzylber, R., Mason, A. D. & Saavedra-Chanduvi, J. (2007). *Informality: Exit and Exclusion*, Washington, DC: World Bank.
- Sarılı, M. A. (2002). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler, *Bankacılar Dergisi*, 41, 33.
- Savaşan, F. (2003). Modeling the underground economy in Turkey: Randomized response and MI-MIC Models, *The Journal of Economics*, 29 (1), 49-76.
- Savaşan, F. (2011). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt dışılıkla Mücadelenin Serancamı, Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, SETA Analiz, 1-40. www.setav.org.
- Savasan, F., Altundemir, M. E. (2006). Corruption and hidden economy: Letting the fingerprints tell the story, *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 7, 114-130.
- Schneider, F., Savasan, F. (2007). Dymimic estimates of the size of shadow economies of Turkey and of her neighboring countries, *International Research Journal of Finance and Economics*, (9), 127-142.
- Schneider, F., Enste, F. D. (2000). Shadow Economies: Size, Causes and Consequances, *Journal of Economic Literature*, 38, 79.
- Schneider, F. (2012). Shadow Economy in Turkey and in other OECD-Countries: What do we (not) know? *Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü sunumu*, 11, 1-25.
- Schneider, F. (2013). The Shadow Economy in Europe, 2013, *AT Kearney*, 1-24.
- Schnedier, F. (2015). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: *Different Developments*, 1, 7.
- Sugözü, F. (2008). Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemede Vergi Politikaları: (1980-2004) Türkiye Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 8-237.
- Temel, A., Şimsek, A. & Yazıcı, K. (1994). Kayıtdışı ekonomi tanımı. Tespit yöntemleri ve Türk ekonomisindeki büyüklüğü, *State Planning Organization*.
- Us, V. (2004). Kayıtdışı ekonomi tahmini yöntem önerisi: Türkiye örneği, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2004/17*, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/VUSLAT-US1-KAYITDISI.pdf>.
- Yayla, M. (1995). Unrecorded economy in Turkey, master's thesis, *Middle East Technical University*
- Yılmaz, G. A. (2006). Kayıt Dışı Ekonomi ve Çözüm Yolları, İstanbul: Mart.
- Yılmaz, G. A. (2012). 2000'li Yıllarda Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.Dergisi*, XXXIII, SII, 455-496.
- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı, Ocak 2015.
- http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/vergi_takvimi_2009.pdf
- <http://www.maliye.gov.tr/Documents/Y%C4%B1k%20Ekonomik%20Rapor%202014.pdf>http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2011/2011_YILI_FAALIYET_RAPORU.pdf
- http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/Gib_2014_Performans_Programi.pdf
- <https://csgb.gov.ct.tr/Bakanl%C4%B1k/Bakan.aspx>
- <http://www.masak.gov.tr/tr/default>
- http://www.gep.gov.tr/tmp/BSEC%20pdf/Prof.%20Dr.%20Friedrich%20Schneider%20ShadEc_Turkey2012.pdf
- http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2009/2009_faaliyet_raporu.pdf
- <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kayit-disi-ekonomide-azalmanin-dinamikleri>
- <http://www.kayitdisiekonomi.com/files/20061004-13-1.pdf>